

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.59.157>

УДК 811.163.1'42:2 + 271.2(477)''18''-725 Лучкай М.

**Михаїл Глеваяк,**

Ліцензіат з богослов'я, ORCID 0000-0002-8439-0346,

Університетська бібліотека Пряшівського Університету в Пряшеві,  
Словаччина

**«БЕСІДИ» МИХАІЛА ЛУЧКАЯ 1831 Р.  
ПРОПОВІДЬ ПРО ПРИЧАСТЯ СВЯТИХ ТАЇН  
НА ТАЙНІЙ ВЕЧЕРІ.  
СПРОБА ПРЕЗЕНТАЦІЇ**

У цьому дослідженні ми зосередимося на видатному інтелектуалі, Карпаторусинові Мукачівської єпархії, церковному чиновнику Михайлові Лучкайові-Попові. Окрім своєї наукової роботи, він активно займався душпастирською працею в Ужгороді, а також в Італії. Бачачи відсутність гомілетичної літератури, яка б могла допомогти духовенству в Мукачівській та Пряшівській єпархії (нинішня Словаччина), він написав працю в двох частинах під назвою «Церковнія Бесіди», яка була надрукована в 1831 році в Будині (сьогодні Угорщина). В депозит колекції історичних книг університетської бібліотеки Прешовського університету в Прешові (Словаччина) знаходиться друга частина, з якою працюватиме автор цього дослідження. Михайло Лучкай готував проповіді згідно літургійного календаря Східної Церкви. У цих проповідях очевидний філософсько-богословський та біблійний світогляд автора. У проповіді, що займається питанням отримання святих дарів, ми можемо побачити виразний особистий досвід, яким він спонукає читача, коли доходить до крайнього відчайдушного крику сповідання віри в Ісуса Христа.

*Ключові слова:* проповідь, греко-католицька церква, перикопа, гомілетика, Біблія.

Поступове утвердження інтелігенції в першій половині XIX століття в Карпатській Русі мало безліч причин. По-перше, ми можемо це сприймати як результат процесу національного відродження в Європі. Нації меншин починають лунати і закликати до їх

незалежності. Цей виклик не був сам по собі. Якщо вони хотіли побачити результат своєї емансипації, вони повинні були аргументувати свої зусилля. Починається інтенсивне дослідження та дослідження своєї історії, пропаганда своєї мови, яка була вирішальною. Адресатами була «починаюча» інтелігенція, як і простий народ. Для них були підготовлені різні типи літератури. Найчастіше це була духовна література, стенограми проповідей відомих священиків, отців церкви, різні молитовники, а також катехізиси. Одним з авторів такої літератури був також священик Мукачівської єпархії Михаїл Лучкай, який відносився до новоствореної починаючої карпатської інтелігентської еліти [1]. У 1831 р. він опублікував дві частини казані під назвою «Бесіди» в Будині, які можна вважати одним з найважливіших праць не тільки з мовної, але й богословської точки зору.

Михайло Лучкай-Поп народився 19 листопада 1789 року у Великих Лучках (нині Закарпатська область України) і помер 3 грудня 1843 року в Ужгороді. Він був русинським національним чиновником, істориком, лінгвістом і богословом [2]. Закінчив богословські студії у Відні в 1816 р. у Стадтконвікті (Stadtconvikt) [3]. Важливо також відзначити, що православні священики, які прийняли союз з римською церквою в Угорщині (Ужгородська унія, 1646 р.), не досягли рівня латинського духовенства своєю освітою. Це було пов'язано з відсутністю національного дворянства і статусу міщан. Освіта кандидатів на священство зумовлювалася лише здатністю читати кирилицю і знаннями літургійних обрядів. Після випробування єпископом або відповідальним священиком, кандидат був висвячений у священики. Після укладення Союзу, а згодом, коли Мукачівська єпархія була підпорядкована егерському архієпископу, для кандидатів збільшилися інтелектуальні вимоги, які були умовою Трентського собору (1545–1563). У окремих єпархіях були засновані семінари священиків. Кандидати греко-католиків отримували філософсько-богословську освіту в латинських семінаріях (Трнава, Егер, Відень, Орадя і т. д.). У 1744 році єпископ Михаїл Мануїл Ольшавський (1700–1767) заснував у Мукачеві священську семінарію (1778 р. семінарія була перенесена в Ужгород) [4]. Більш

спроможні студенти відправлялися у вищезгадані латинські семінарії та в університети Австро-Угорщини того часу.

Молодий і талановитий Михаїл Лучкай почав вчитися в гімназії в Ужгороді, а потім у Великому Варадіні (Орадя, рум. Oradea, тепер Румунія), де закінчив гімназію. З 1811 по 1812 він почав вивчати філософію [5]. У 1812 році він пішов на богословське навчання у Відні і вступив до загально-католицької семінарії при церкві св. Барбари, так звана «Barbareum». Закінчивши богословські студії, 7 листопада 1816 р. він прийняв посвячення у священники і священний цілібат у Великому Варадіні [6]. На початку своєї пастирської роботи він працював протягом року вдома, у Великих Лучках. У 1817 був призначений секретарем, архівістом єпископського кабінету і нотаріусом єпископської консисторії [7]. Під час навчання у Віденському університеті він змінив прізвище. Його первiсне прізвище було Поп. Причиною такої зміни було те, що було декілька студентів з Румунії з цим прізвищем у Барбареумі [8]. Очч чому молодий семінарист змінив оригінальне прізвище Поп на Лучкай згідно з його рідним селом Великі Лучки [9]. Під час навчання у Відні приєднався до кола слов'янських вчених під керівництвом словенського філолога Єрней Копітар (1780–1844). Тут можна згадати, що під час правління Марії Терезії Відень став місцем проникнення прогресивних і політичних ідей Західної Європи не тільки в академічному середовищі, але і в Католицькій Церкві. І це також відобразилося в поглядах і діяльності греко-католицького духовенства і деяких світських чиновників. Вищезгадані університети та латинські священні семінарії сприяли тому, що випускники стали носіями просвітницьких ідей, і що вони проявлялися в національній та соціальній діяльності. Саме в національно-будівельній діяльності культурні зусилля стали соціальним інструментом і його вираженням [10]. У цьому середовищі він ототожнюється з ідеалом слов'янської єдності і слов'янської взаємності. Він був переконаний у тому, аби слов'яни використовували старослов'янську мову як мову всіх слов'ян. Розмовну мову «lingua communis» він не вважав мовою придатною як літературна мова.

Під час своєї роботи в Ужгороді погіршилися відносини між ним

і єпископом Олексієм Повчієм (1813–1831) [11]; пізніше вони погіршилися і з нотаріусом єпархіальної консисторії [12]. Лучкай навіть звинувачували в симонії. У 1826 році він був визнаний винним угорським священником кардиналом Александром Руднайом (1760–1831). Лучкай вимагав розслідування, в якому, нарешті, було доведено, що обвинувачення було помилковим. Обурений, він пішов з посади секретаря і в 1827 році потрапив до Ужгородської парафії. Після розслідування цієї справи він був повністю реабілітований і, як сатисфакцію, отримав вищезгадану парафію в Ужгороді [13]. З 1828 по 1829 рр. працював у Будині як царський цензор книг, що друкувалися кирилицею. За рекомендацією віденського священника Івана Фогараша (Бережаніна, 1786–1834) у 1829 р., єпископ Повчієм він був призначений радником воеводи Карла Людовіта Бурбуна (1799–1883) з Лукки в Італії, який після звільнення Греції повинен був взійти на королівський престол. Виїзд з країни був для Лучкай певним рішенням, бо образа наклепу все ще тліла в ньому. Він вже раніше думав про відхід; планував поїхати в Росію. Іванові Орлаю (Іван Семенович Орлай, 1771–1829), уродженцю Карпатської Русі, засновником і організатором системи охорони здоров'я в царській Росії через Івана Фогараші, надіслав необхідні документи [13]. Однак він не поїхав до Росії, тому що в 1829 році він прийняв пропозицію до Італії, де працював до 1831 року. Його завданням було ознайомити воеводу з візантійсько-східною культурою та літургійними обрядами. У Луккі, на своїй віллі в Марлії, воевода створив каплицю візантійського обряду, яка воеводі сподобалася під час його перебування у Відні в семінарії в «Барбареумі» [6]. Ознайомлюючись з візантійським обрядом, він готувався брати участь у візантійських богослужіннях, як король звільнених греків від Османської імперії, після сходження на королівський трон у Греції. Воевода Карол Людовит також був колекціонером біблійних і літургійних текстів. 28 липня 1829 року, після прибуття до Лукки, Михаїл Лучкай отримав золотий хрест від воеводи, який був цінною нагородою [6]. Лучкай приїхав до Італії разом з священником Антоном Лабанцом і двома студентами-теологами, які допомагали на візантійських богослужіннях як співаки-кантори [14]. Сам Лучкай сприймав своє перебування в Італії як

«paradysus». Перебування там 40-річному інтелектуалові з Карпатської Русі принесло чимало плодів. Він відвідує бібліотеку воєводи в Луккі. Таким чином, має можливість бачити роботи, які мали великий духовний вплив на Італію, як повідомляє угорський славіст Шандор Фьолварі, література, яка дуже відрізнялася від духовної літератури колишніх віденських років [1]. Він відвідував італійські бібліотеки та ватиканські архіви, з яких він робив нотатки, які також сприяли його науково-дослідницькій богословській роботі. Під час свого перебування в Італії він склав добре відому церковнослов'янську граматику написану латинською мовою: «*Grammatika Slavo-Ruthena: sue Vetero-Slavicae et actu in montibus Carpathicis Parvo-Russicae cue dialecti vigentis linguae*». Причиною її складання було також те, що у карпатських русинів не було власної граматики чи літератури, тому ніхто про них у слов'янському світі нічого не знав. Словацький славіст, історик, етнограф, професор Павел Йозеф Шафарик (1795–1861) під час аналізу цієї граматики прийшов до висновку, що це: «малоруський діалект, але не з церковного (мається на увазі церковнослов'янська. – М. Г.) відокремлене» [15]. Сам згаданий експерт слов'янства розглядав цю область як «terra incognita» [16]. Як на мовному, так і на історичному рівнях. У цьому середовищі було створено кілька віршів, якими він похизувався перед Богушом Носаком, як і Яковом Головацьким [6]. Коронація воєводи Карола Людовіта на грецького короля не була здійснена. Тому присутність греко-католицького священника, який повинен був ознайомити з літургійними обрядами візантійської церкви, втратила сенс. У 1831 році Лучкай знову повернувся в Ужгород [17]. Тільки завдяки впливовим друзям із Відня він знову зайняв посаду священника в Ужгородській парафії і був призначений бібліотекарем і архівістом в єпархіяльному управлінні. Оскільки він мав необмежений доступ до історичних документів, він завершив історію карпатських русинів у роботі «*Historia Carpatho-Ruthenorum*» [18]. Важливо відзначити, що Михайло Лучкай, крім його лінгвістичної діяльності працював, краще сказати цікавився, також богословсько-літургійно-пасторальними питаннями Мукачівської єпархії. Вони включають, наприклад, питання юліанського і григоріанського календаря [13], підготовку

зборів духовенства, організацію церковного шкільництва. Його зусилля також стосувалися надання богослужбових книг і об'єднання літургійних обрядів [12]. Михайло Лучкай жив у період сильної мадяризації [19]. Цей період був, за словами Євмія Сабова (Євменій Іванович Сабов, 1859–1934), третій літературний період Карпатської Русі. Сабов стверджує, що розвиток національної інтелігенції, поряд з письменниками, зазнав триразового впливу. Перший період виховання був у «дусі» церковнослов'янської, пізніше латині, а останній був угорським [19]. Саме в угорському процесі Михаїл Лучкай став незручною особистістю для «конформістської русинської греко-католицької ієрархії», і для самих угорців також. Його вигнали з єпархіальної резиденції. Він помер у результаті його постійних знущань і принижень у 1843 році у віці 59 років. За даними реєстру, причиною його смерті було отруєння крові [28]. Тому, що ім'я Михаїла Лучкая було відоме серед слов'янських світових освітян, Ян Коллар (1793–1852), словацький політик, поет і письменник, словацький ідеолог і представник чеського і словацького національного відродження, лінгвіст, археолог і євангельський священик у своїй поемі «Slávy dcéra» «розмістив вищезгаданого автора у пантеоні славистів:

*«...a jmen jiných množství okázalé, Obradovič, mister Dobrovský, Nejedlý, Vuk, Lučkej a tak dále...»* [21].

За три роки до своєї смерті в 1840 році він склав «Русинсько-латинсько-угорський словник» [20]. Богуш Носак (1818–1877), штурувець [22] і член подорожуючого товариства, зустрівся з Михаїлом Лучкаєм на своєму шляху через Закарпатську частину Угорщини, в ужгородській парафії. Він описує свого господаря: «... старець срібноволосий... Лучкай дуже милий чоловік. Сама привітливість і людяність» [23]. Крім того, він також був колекціонером русинських народних пісень, про що вже свідчить згадуваний Богуш Носак [23]. Офіційна назва роботи:

*«Церквныя бесѣды. На все недѣли рокѣ. На позчѣніе народное въ цѣркви парохіальной оуѣнгварской казанны Михаїлом Лучкай. Парѣхом, ѣ Намѣстником Оуѣнгварским».*

Михаїл Лучкай написав свої «Бесіди» під час свого перебування в Італії в 1830 році. Надрукував їх лише рік після того в Будині. Він не

мав достатньо грошей для друку своєї роботи, тому в друкарні, навіть, відмовилися видавати його. З цієї причини 19 лютого 1832 року він звернувся до єпархіального консорціуму з проханням про позику. В кінцевому підсумку вони надали йому суму у вартості 1000 флоринів, які він мав повернути з продажу книг [14]. У 1831 році церковний дозвіл на друк був виданий єпископом Олексієм Повчієм. Єпископ у цій роботі не бачив нічого проти «православно-католицьким та імперським правилам» [24]. На початку канонік кафедрального Мукачівського собору Штефан Андрулович представив посаду єпископа Олексія Повчія. Однією з причин написання цих «Бесід» була відсутність навчання русинською мовою. У своїй передмові Михаїл Лучкай каже, що численне виробництво книг з таким обсягом є тільки в Росії. Враховуючи цей дефіцит або відсутність, автор дозволяє «благородному російському духовенству» представити свою роботу [24]. Він розуміє, що «Бесіди» не заповнять недостаток цієї літератури, але не зважаючи на це, він робить спробу. Він розділив «Бесіди» на дві частини, в яких він обговорює відповідні та зрозумілі теми. Він уникає тем, які також можуть бути «небезпечними» для держави, з богословської точки зору; наприклад, питання еkleзіології, які були проблематичними під час йозефінізму. Він уникає ідей лібералізму свого часу і намагається уникнути таких тем, як наприклад світська влада в церковній адміністрації або папська виконавча юрисдикція над католиками в країнах тощо [25]. Він не міг писати про теми, які були б проти «Просвітництва», бо кожен церковний або єпархіальний цензор був у державі також державним контролером, який не давав дозволу на друк таких книг, які не відповідали ідеям Просвітництва або з державними законами. Тому в заяві цензора Штефана Андруловича є клаузула, що ці «Бесіди» збігаються з імперськими правилами [25]. Цікаво, що автор стверджує: «сама російська нація не любить просту мову в Церкві», але радіє і вибирає «середину» [24]. Крім того, Лучкай рекомендує, якщо комусь не подобається мова, в якій він пише «Бесіди», він рекомендує прочитати свою слов'яно-російську граматику, яка виходить паралельно з цими «Бесідами» [24].

Перша частина «Бесід» починається в неділю Пасхи-Воскресіння, а друга починається з 21-ї неділі після сходження Святого Духа.

У рамках нашої проблематики ми також можемо згадати про казання і проповідь. Термін проповідь (гр. ὁμιλος – змішане скупчення, ὁμιλεῖν – бути разом, говорити) є, у певному сенсі, простою мовою в змішаному зібранні і використовувалася в перші століття християнства виключно як форма духовного мовлення. Таким чином, ми можемо сприймати проповідь як духовну лекцію, яка стосується частини Святого Письма (почата). Проповідь повинна пояснити цю частину перикопи [26]. Гомілія є найповнішою формою проповіді, яка актуалізує Євангеліє в даному часі і просторі, вона робить присутнім Ісуса Христа, є тривалим проголошенням Євангелія, і тому, як і Євангеліє, ми можемо вважати проповідь радісним посланням [27]. Ми знаємо патристичні, містагогічні, екзегетичні гомілії [28]. Патристичні проповіді черпають із богослужінь синагоги, під час яких звучав мідраш. Одним з найдавніших патристичних проповідей є Друге Писання св. Климента (2-га половина II ст). У IV–V ст. ситуація доходить до того, що процвітаюча проповідь є невід’ємною частиною літургії, особливо недільної (*Itinerarium Egeriae*). Містагогічні (що ведуть до таємниці віри) проповіді були прив’язані до досвіду святого дня (наприклад, св. Юстин (100–160) філософ, мученик і його робота «*Apologia*»). Ця проповідь несла радісний характер. Метою екзегетичних послань було роз’яснення біблійного тексту. Ці проповіді не залежали від літургійного свята або літургійного періоду. Для уточнення тексту було використано аналітичний метод [28]. Християнський вчитель Орігенес (185–253) ввів відмінність між проповіддю і казанням (гр. λόγος, лат. *sermo* – проповідь у строгому розумінні, свобода слова, також *tractatus*). Казання не зосереджувалося виключно на специфічній інтерпретації біблійної перикопи, але з точки зору змісту воно могло відповісти на актуальну теологічну проблему, таку як христологічне, маріологічне, екклезіологічне казання. Крім біблійних аргументів, у дисципліні використовувалися філософські аргументи. Під впливом схоластики, гуманізму і протестантизму в Католицькій Церкві зростала потреба в катехизисній катехизації для представлення істин віри [29]. Класична модель ґрунтувалася на знаннях античної риторики і складалася з трьох частин: введення (*exordium*), розвиток (*disputatio, tractatio*) і висновок

(*epilog*). Вступ складався з декількох частин: девіз – заголовок проповіді. Він містив текст Святого Письма, з Отців Церкви, святих, вірша... Він повинен був бути коротким і зрозумілим. За цим слідувало привітання, яке супроводжувалося особистим вступом, що містив коротку екзегезу, девіз і оголошення теми, яка містила зміст проповіді. Вступ мав закінчитися проханням про дарування, необхідні для того, щоб проповідь принесла свої плоди. Після вступу було розвинуто проповідь на відповідну тему проповіді, девізу, тексту Святого Письма і керувалася принципами логіки. У цій частині було необхідно об'єднати теоретичні та практичні частини, повчальні та частини, які мають свій вплив. Метою всього цього було підвищення психолого-емоційного впливу. Висновок проповіді не повинен був збагачувати саму проповідь; він не повинен був бути негативним, але досить помірним, заохочуючим. Закінчення полягало в тому, щоб підкреслити важливість проповіді, повторення мети проповіді і відносини проголошеної істини до життя, щоб слухач йшов з чітким баченням того, у що вірити і як жити [30].

У нашому викладі ми спробуємо проаналізувати бесіду (проповідь) 28 неділі після сходження Святого Духа. Слід також зазначити, що проповідям Лучкая в професійному та академічному середовищі ще з богословського і гомілітицького погляду в Словаччині в академічному середовищі та в греко-католицькій церкві ніхто не приділяв уваги, незважаючи на те, що «Бесіди»: «впливали на проповідницьку діяльність наших священників аж до 19. століття...» [31].

Наприклад, назва: Неділя 28-ма Про причастя Святих Таїн на Тайній Вечері. Сторінки: 72–79. Назва проповіді: **О прїімáніи С. Тáйны Вéчери**. Цитата з Святого Письма: **оубѣди внити, да исполнитсѧ дѡм мѡй. Лжк 14. 23.**

Автор використовує арабські цифри для цитування зі Святого Письма.

Слідує ексордій. На початку проповіді автор коротко розповідає про подію з Нового Заповіту про запрошення на вечерю, приготовлену багатою людиною. Багато хто відмовився від його запрошення, тому він посилає своїх слуг запрошувати тих, хто сидить на перехресті і тому подібне. Наприкінці першої частини автор ставить перед собою

завдання проповідувати: «Тому я коротко представлю, що потрібно робити сьогодні, щоб удостоїтися прийняття таїн Вечері, Тіла та Крові Ісуса Христа» [24].

Після *exordiu* продовжує *disputatio*, або *tractatio*. Потім автор розділяє цю частину на чотири частини, які він позначив римськими цифрами. Числове позначення супроводжується «малим заголовком», ціллю:

- Потрѣбно приоуготовленіє [24];
- Оутверждєніє, иискꙋшієє самага себе [24];
- Изыйди прѣто во сердце твоє, иизчисли грѣхѣ твоѣ [24];
- Го страхомъ, ивѣрою пристѣзпатъ [24].

З богословської точки зору, аналізована проповідь має керигматичний характер [31]. Це означає, що автор читача «не лякає» останнім судом або подібними загрозами. У тексті автор використовує шість цитат зі Святого Письма: (Книга Естер 4; Перше Послання до Коринтян 11: 29–28; Книга Виходу, 19; Книга Буття 22; Перше Послання до Коринтян 11, 28; Євангліє від Матвія, 18, 18 і двічі цитує Отців церкви, св. Августина (354–430), єпископа з Гіппо і французького містика святого Бернара (1090–1153) [24]. Михаїл Лучкай, крім згаданих вище отців церкви, також спирається в проповіді на біблійні фігури, які є надихаючим прикладом. До проповіді входять в Старий Заповіт Мордекай і Естер, цариця Перської імперії, Мойсей і Авраам. Головна ідея – послух Богу і кульмінація боротьби і підготовки до участі в євхаристійній спільноті. У кінці проповіді, читачеві надаються приклади св. апостолів Фоми і Петра.

У першій частині його проповіді Михаїл Лучкай допомагає читачеві підготуватися. Він використовує подію четвертої книги Естер. Ось опис події, в якій Мардохей просить допомогти Естер, оскільки євреї мають смертельну загрозу вбивства. Мардохей і люди роблять обряди, одягаються в мішковину і посипаються попелом і постяться. Як розповідає історія, вони не можуть увійти до палацу в такому стані, тому вони залишаються перед воротами. Каноніст Михаїл Лучкай використовував цю подію, щоб підкреслити читачеві внутрішню частину нечистої людини, людини, позначеної неправедними гріхами, тому що такі не могли заходити як у двір, так

і в палац. Опис будівель є євхаристійним святом, відповідно, отриманням святих дарів. Приймаючи дари, ми стаємо тими, хто «приймає царя». Людина покликана відмовитися від суєти, щоб одягатися в гідний одяг. Мойсей мусів визутися, тому що місце перед Господом було святим. (Книга Виходу 3.5) і повинен був прийняти його заповіді (Книга Виходу 19). Авраам залишає віслюка і слуг у долині, щоб принести в жертву свого улюбленого сина Ісака. Авраам йде сам на гору з сином. Для того, щоб християнин міг прийняти ці дари, автор запитує читача: «Чи наближаєшся ти до «святого святих» з оскверненим серцем?» Знову ж таки, ми отримуємо відповідь зі Святого Письма, з Першого Послання св. Павла до Коринтян. (11, 28–29). Людина покликана досліджувати себе. Саме через цю цитату автор запрошує підготуватися, тому що, отримуючи святі дари, він стає частиною тіла Христа, а це церква. У третій частині своєї проповіді автор використав подію з Великого Четверга, коли Ісус омив апостолам ноги як приклад для цінності отримання подарунків, «Сам Ісус Христос перед тим, як роздав апостолам на вечері святі тайни, умив кожному ноги, і тому Він є прикладом для нас, щоб ми вимили наші духовні ноги від усіх плям, якщо ми хочемо стати причаними Небесного Престолу» [24]. У епілозі проповіді Михаїл Лучкай відкриває разом зі слухачем, тобто читачем, віртуальний діалог: «Чому ми ліниві і холодні до цієї вечері? Тому заохочуймося сьогоднішнім Євангельським словом Бога. Готуємося до цієї вечері відповідно до її святості...» [24]. Він буквально заохочує їх підходити до прийняття духовно чистого ...крику з апостолом Фоною: «Мій Господь і мій Бог» (Івана 20: 28) і з Святим. Петро: «Ти Христос, Син Бога живого» (Матвія 16: 16). Слово кричати може викликати у читача відчуття небезпеки і страху, так що Михаїл Лучкай буквально «змушує» його кричати разом з апостолом Фоною і тим самим долає свою невірність. Слова, що використовуються св. апостолом Іоанном через апостола Фому «Господь і Бог» «гр. *Κυρίος καὶ Θεός*» є найвищим визнанням віри у воскресіння, тобто божества Ісуса, Месії, Сина Божого. Цей короткий біблійний крик – це, мабуть, найбільше визнання віри, яке можна зробити. Каноніст Михаїл Лучкай продовжує навіть тоді, коли каже, що не тільки один раз, але багато разів я

молюся з грішником: «змилуйся наді мною, Господи, коли прийдеш до свого царства» [24]. Проповідь святого дарування має чітку христологічну і біблійну основу. Автор завдяки якій зберігає постійну увагу. Дуже стимулюючими є три історії Старого Заповіту про Естер і Мардохея, про неможливість увійти брудній людині в царський палац Персії, також про Мойсея, Авраама і його віру. Цей біблійний вимір полегшує для читача уявлення про предмет святих дарів. Абстрактні теологічні терміни можуть вісунутися на задній план. Окремі старозавітні особистості, а також два апостоли супроводжують одержувача (священника, кантора, віруючого?) на шляху до мети – об'єднання з Євхаристійним Христом. Автор сильно використовує привабливість Святого Письма як авторитет. Ми бачимо, що Святе Письмо відіграє виняткову роль для нього, тому що він: «ще живий і підтверджує свою незмінну цінність» [32]. Біблійні свідки з'являються в проповіді, як свідки Божої дії в їхньому житті, говорячи про власний досвід Божого Слова. Незважаючи на класичну форму проповіді, ці свідки є авторськими провідниками до конкретного одержувача. У проповіді Михайло Лучкай пропонує надію і запрошує приймача, який, за допомогою біблійних свідків, також закомпонований до їхньої групи, щоб не боятися бути частиною Євхаристійного свята. Як теолог, автор статті розглядає не тільки зміст поданого тексту, але й спроби зрозуміти самого автора і його духовний вимір. Ми вважаємо, що, виходячи з цього аналізу, можна зробити висновок, що Михаїл Лучкай, 42-річний чоловік, дуже інтимним способом переживав свою проповідницьку місію не тільки інтелектуально, але й духовно, незважаючи на багато життєвих підводних каменів.

Лучкайові «Бесіди» отримали визнання як серед духовенства, так і у віруючих. Навіть перший єпископ Прешова Григорій Таркович (1745–1841) наказав, щоб у кожній парафії Прешовської єпархії було принаймні по одній копії книг Лучкая, а саме «Бесіди» та «Граматика» [6]. Духовних писань у Карпатській Русі за монархії було недостатньо. Автори були переважно священниками, тому що в той час вони були інтелектуальним потенціалом даної території. Серед них був греко-католицький священник Михаїл Лучкай, національний чиновник, лінгвіст, історик і богослов. Будучи випускником Центру

інтелектуального розвитку і думок революційних зусиль у Відні, підтримує у своїй гомілетичній роботі чітке формування Західної інтелектуальної школи. Для преси, під час свого «ділового» перебування в Італії він підготував дві частини казання і проповіді «Бесіди». Вони були в основному адресовані греко-католицькому духовенству. З одного боку, Лучкай заохочував інших читати, а також писати своїми «Бесідами», оскільки через деякий час після їх виходу почали з'являтися інші нові проповіді та інша література на різну тематику. З іншого боку, «Бесіди» слугували зразками для розробки власних недільних проповідей. Михаїла Лучкай працював з оригінальними текстами церковних вчителів. Виходячи з структури проповіді, можна стверджувати, що його творчість належала західній (*Slavia Latina*), а не східній церковній літературі (*Slavia Orthodoxa*) [32]. Про це також свідчить метод біблійного роз'яснення, який багато в чому збігався з тодішньою німецькою Біблійною школою [25].

Переклад:

Мгр. Іванна Фетько (Mgr. Ivanna Fet'ko)

### Список використаних джерел

1. *Fölvári S. Lutsokay Mihály «Historia Carpatho-Ruthenorum» című krónikája és a szerző helye Anonymus reformkori recepciójának irodalmábans II Eleink – MAGYAR ŐSTÖRTÉNET*, 14 (2). p. – С. 11.

2. *Лучкай, Михаилъ* Новый энциклопедический словарь. Двадцатъ пятый томъ. – Петроградъ : Изданіе Акціонернаго Общества Издательское дѣло бывшее Брокгаузъ-Ефронъ, 1915. – С. 84.

3. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukacsiensis pro annum MDCCCXVI. – Cassoviae. Ex Typographia Ellingeriana*, 1816. – С. 208.

4. *Гаджега Ю.* Исторія Ужгородской богословской семинаріи въ ея главныхъ чертахъ. – Ужгородъ : Изданіе Культурно-Просвѣтительнаго Общества имени Алекс. Духновича въ Ужгородѣ, 1928. – С. 45.

5. Семинар був заснований у 1740 році великоварадинським єпископом, а пізніше єгерським архієпископом Міклошем Чаки (1747–1757). *Marton J. The History of Roman Catholic Theological Education in Transylvania // Studia*

Universitatis Babeş, Theological Catholic Latina, LII. – Cluj : Babeş-Bolyai University, 2007. – С. 21.

6. *Tichý F.* Michail Lučkej. Výňatek z větší práce. Slovanský sborník věnovaný jeho magnificenci prof. Františku Pastrnkovi rektoru University Karlovy k sedmdesátým narozeninám 1853–1923. – Praha, 1923. – С. 215.

7. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukacsiensis pro anno MDCCCXXI. Ab effectuata dismembratione anno primo. – Budaë : Typis Regiae Universitatis, 1821. – С. 9.

8. У Церковному Синоді греко-католицьких ієрархів у Відні, скликаному Марією Терезією в 1773 році, зустрілися три групи католиків грецького обряду (румуни, хорвати і русини), а в 1774 році була створена семінарія при храмі св. Варвари «Барбарейум». Пристай М. Львівська Греко-католицька Духовна Семінарія 1783 – 1945. – Львів – Рудно : Львівська Духовна Семінарія, 2003. – С. 24–26.

9. *Лизанець П. М.* Михайло Лучкай і його граматики / Михайло Лучкай // Граматика слов' янеруська. – Київ : Наукова думка, 1989. – С. 6.

10. *Babotova L.* Idea slovanstva v kultúre Rusinov-Ukrajincov / R. Dupkala. // Fenomén slovanstva, jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku. – Prešov : Prešovská univerzita PU, 2004. – С. 157.

11. Єпископ Олексій Повчій (лат. Alexius Pótsy) за походженням був румуном. На Ужгородському єпархіальному синоді в 1821 р. він вирішив, що в священничій семінарії викладання пасторальної теології відбуватиметься в народній мові, даючи можливість кандидатам священства вдосконалювати русинську мову. Lacko M. Z našej minulosti. Biskup Alexej Pócsy / J. E. Suchy // Mária. Úradný mesačník slovenského gréckokatolíckeho biskupstva sv. Cyrila a Metoda v Kanade. – Toronto : Apostolic Visitor for Slovaks of the Byzantine Rite in Canada, No. 12. – С. 15–16.

12. *Погорьловъ В.* Литературная дѣятельность Михаила Лучкая, карпаторусскаго писателя нач. XIX вѣка / В. Погорьловъ // Карпаторуссіе еподы. – Bratislava : Spisy Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave, 1939. – С. 6.

13. *Панькевич І.* Хто був Іван Бережанин. Михайло Лучкай чи Іван Фогараший? – Ужгород : Печатня, оо. Василян, 1931. – С. 5, 7.

14. *Гаджега В.* Михаил Лучкай. Житєпис и творы. Одбитка из «Наукового зборника Тов. "Просвѣта"» в Ужгородѣ. Рѣчник VI. з Р. 1928/9. – Ужгород : Друкарня оо. Василян. – С. 60, 65.

15. *Dahlmann P.* Szafarzyka, P. J. Słowiański narodopis przelożył z czeskiego Piotr Dahlmann. – Wrocław : Nakładem Zygmunta Schlettera, 1843. – С. 34.

16. *Šafařík J. P.* Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur nach allen

mundarten. Zweiter Abdruck. – Prag, Verlag von Fridrich Tempsky, 1869. – С. 141.

17. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukaciensis pro anno Domini MDCCCXXXI. – Cassoviae : Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana, 1831. – С. 10.

18. Переклад твору українською мовою було опубліковано в наукових виданнях Музею української культури в Свиднику в минулому в Чехословаччині (1983, 1986, 1988, 1990, 1991, 1992 р.).

19. *Сабовъ Е.* Христоматія церковно-славянскихъ и угро-рускихъ литературныхъ памятниковъ. – Унгварь : Книгопечатный фондъ Епархіи Мукачевской, 1893. – С. 183–210.

20. *Lučkaj (Pop) Michail* / I. Pop // Podkarpatská Rus. Osobnosti její historie, vědy a kultury. – Praha : Nakladatelství Libri, 2008. – С. 156–157.

21. *Kollár J. Slávy dcéra* [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://zlatyfond.sme.sk/dielo/142/Kollar\\_Slavy-dcera/5](http://zlatyfond.sme.sk/dielo/142/Kollar_Slavy-dcera/5).

22. Штуровець був головним потоком словацького національного руху в середині XIX століття, названого на честь найважливішої особистості Людовіга Штура (1815 – 1856). Вони були сформовані в 1830-х роках студентами Євангелістського ліцею в Братиславі, які були членами чехословацького товариства. У дусі сучасних європейських політичних ідей Штуровці відкинули систему Священного союзу, феодалізм, абсолютизм, привілеї дворянства, мадяризацію, вимагаючи суверенітету нації, принцип конституційності і представництва. Вони зконтактувалися з так само радикально орієнтованими студентськими гуртками в слов'янських містах. Велику увагу вони приділяли народній культурі та життю непривілейованих верств, до яких вони зверталися до своєї літературної праці та практичної діяльності.

23. *Nosák B.* Listi z nežnémej zeme k L... // Orol Tatránski od 1. Klasna 1845 do 30. Lipna 1846. Usporaduváni a vidávani od Ludevíta Štura. Ročník I. – V Prešporku 1846. – С. 78.

24. Церковныя бесѣды. На все недѣли рокá. На поученіе народное в церкви парохіяльной оуѣгварской казанной Михайлом Лучкай. Паро́хом, и Намѣстником Оуѣгварским. – С. [1], [9], [10], 72, 74–75, 76–78.

25. *Баран О.* Гомілетичні „Бесіди“ Михайла Лучкая з 1830 р. Вінніпер. – Канада : Українська Вільна Академія Наук, Slavistica ч. 76, 1977. – С. 27–28.

26. Nomilia. Ottů slovník naučný. Ilustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Jedenáctý díl. Hédypathie – Hýždě. – Praha : Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1897. – С. 527.

27. *Petrík L.* Kňaz – kazateľ je súčasťou Božieho ľudu / Š. Paločko, L. Petřík // Kazateľská činnosť ako integrálna súčasť novej evanjelizácie. –

Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. – С. 145.

28. *Nadolski B. – Brzozowski M.* Homilia / J. Walkusz // *Katolícka Encyklopédia*. Tom VI. – Lublin : Katolícki Uniwersytet Lubelski, 1993. – С. 1175, 1176.

29. *Migut B.* Kazanie / J. Walkusz // *Katolícka Encyklopédia*. Tom VI. – Lublin : Katolícki Uniwersytet Lubelski, 1993. – С. 1265.

30. *Šurab M.* Aby nás radi počúvali. Rétorika a teória komunikácie v službe homílie. – Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004. – С. 44.

31. *Petrík L.* Kerygma v homílii a zrod živej viery. – Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014. – С. 80, 131.

32. *Petríková A.* Náboženský diskurz. Rečové stratégie a taktiky v homíliách. – Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2019. – С. 9, 153.

## References

1. *Fölvári S.* Lutskay Mihály „Historia Carpatho-Ruthenorum” című krónikája és a szerző helye Anonymus reformkori recepciójának irodalmábans *II Eleink - MAGYAR ŐSTÖRTÉNET*, 14 (2). p. 11 [in Hungarian].

2. Luchkai, Mykhayl. (1915). *Novyi entsyklopedycheskii slovar*. Dvadsate piatyi tom [Luchkai, Mykhayl. *New encyclopedic dictionary*. Twenty-fifth Volume]. Petrograd [in Russian].

3. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukacsiensis pro annum MDCCCXVI*. (1816). Cassoviae [in Latin].

4. *Hadzheha Yu.* (1928). *Ystoriia Uzhhorodskoi bohoslavskoi semynariy v eia hlavnykh chertakh* [The history of the Uzhgorod theological seminar and its main features]. Uzhhorod [in Russian].

5. *Marton J.* (1927). *The History of Roman Catholic Theological Education in Transylvania* // *Studia Universitatis Babeş, Theological Catholicical Latina*, LII. Cluj [in English].

6. *Tichý F.* (1923). Michail Lučkaj. Výňatek z větši práce // *Slovanský sborník věnovaný jeho magnificenci prof. Františku Pastrnkovi rektoru University Karlovy k sedmdesátým narozeninám 1853 – 1923*. Praha [in Czech].

7. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukacsiensis pro anno MDCCCXXI. Ab effectuata dismembratione anno primo*. (1821). Budae [in Latin].

8. *Prystai M.* (2003). *Lvivska Hreko-katolytska Dukhovna Seminaria 1783 – 1945* [Lviv Greek Catholic Theological Seminary 1783 - 1945]. Lviv – Rudno [in Ukrainian].

9. *Lyzanets, P. M.* (1989). Mykhailo Luchkai i yoho hramatyka / Mykhailo Luchkai // Hramatyka sloviano-ruska [Mikhail Luchkay and his Grammar / Mikhail Luchkay // Grammar in Russian-Russian]. Kiev [in Ukrainian].

10. *Babotova L.* (2004). Idea slovanstva v kultúre Rusínov-Ukrajincov / R. Dupkala. // Fenoméni slovanstva, jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku. – Prešov [in Slovak].

11. *Lacko M.* (1981). Z našej minulosti. Biskup Alexej Pócsy / J. E. Suchy // Mária. Úradný mesačník slovenského gréckokatolíckeho biskupstva sv. Cyrila a Metoda v Kanade. Toronto [in Slovak].

12. *Pogorelov V.* (1939). Lyteraturnaia deiatelnost Mykhayla Luchkaia, karpatorusskaho pysatelja nach. XIX veka [Literary activity of Mikhail Luchkaya, Carpathian writer, early. XIX century / Carpathorussia etudes]. Bratislava [in Russian].

13. *Pankevych I.* (1931). Khto buv Ivan Berezhany. Mykhailo Luchkai chy Ivan Fogarashy? [Who was Ivan Berezhany. Mikhail Luchkay or Ivan Fogarashi?]. Uzhhorod [in Ukrainian].

14. *Hadzheha V.* Mykhayl Luchkai. Zhyttiepys y tvory. Vidbytky yz "Naukovoho zbirnyka Tov. Prosveta" v Uzhhorode. Rochnyk VI. z R. 1928/9 [Mikhail Luchkay. Biography and works. An imprint from the "Scientific Collection of Com. "Enlightenment" in Uzhgorod. Glossary VI. from R. 1928-9]. Uzhhorod [in Ukrainian].

15. *Dahlmann P.* (1843). Szafarzyka, P. J. Słowiański narodopis przełożyl z czeskiego Piotr Dahlmann. Wrocław [in Polish].

16. *Šafařík J. P.* (1869). Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur nach allen mundarten. Zweiter Abdruck. – Prag [in Germany].

17. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Mukacsiensis pro anno Domini MDCCCXXXI. (1831). Cassoviae [in Latin].

18. The translation of the work into Ukrainian was published in the scientific publications of the Museum of Ukrainian Culture in Swidnik in the past in Czechoslovakia (1983, 1986, 1988, 1990, 1991, 1992).

19. *Sabov E.* Khrystomatiia tserkovno-slavianskih y uhro-russkykh lyteraturnykh pamiatnikov [Christomathy of Church-Slavic and Ugro-Russian Literary Monuments]. Uzhhorod [in Russian].

20. Lučkej (Pop) Michail (2008) / I. Pop // Podkarpatská Rus. Osobnosti její historie, vědy a kultury. Praha [in Czech].

21. *Kollár J.* Slávy dcera Retrieved From: // Режим доступу: [http://zlatyfond.sme.sk/dielo/142/Kollar\\_Slavy-dcera/5](http://zlatyfond.sme.sk/dielo/142/Kollar_Slavy-dcera/5) [in Czech].

22. Štúrovci (a group of Štúr's followers) were at the centre of the Slovak national movement in the first half of the 19<sup>th</sup> century. The group was named after

its most prominent figure Ľudovít Štúr (1815–1856) and formed from the students of the Evangelical Lyceum in Bratislava grouped into the Czech-Slavic Society. Štúrovci advocated modern European political ideas, refused the system of the Holy Alliance, feudalism, absolutism, privilege of nobility, Magyarization and demanded sovereignty of nations, and the principle of constitutionality and representation. They associated with similar radically oriented student groups in other Slavic towns. They focused their attention to folk culture and the lives of the less privileged strata of society, which they approached through literary works and practical activities.

23. *Nosák B.* (1846). Listi z nežnámej zeme k L... // Orol Tatránski od 1. Klasna 1845 do 30. Lipna 1846. Usporaduváni a vidávani od Ľudevíta Štura. Ročník I. – V Prešporku [in Slovak].

24. *Cerkovnyie besidy na vsi nedeli roka. Na pouchenie narodnoe v tzerkvi parokhialnoi unhvarskoi kazanny Mykhailom Luchkaiom. Parokhom i Namestnikom Unhvarskim.* [Temple sermons for every Sunday. To teach the nation, they were presented in the parish church in Uzhhorod by the priest of Uzhhorod and deputy Michal Lučkai]. C. [1], [9], [10], 72, 74–75, 76–78. Budyn, 1831. [In Ukrainian].

25. *Baran O.* Homiletychni „Besidy“ Mykhaila Luchkaia z 1830 r. [The Conversation's Homiletics would be Michael Luchkai's from 1830]. Vinnipeg [in Ukrainian].

26. *Homilia* (1897). Ottů slovník naučný. Ilustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Jedenástý díl. Hédypathie – Hýždě. Praha [in Czech].

27. *Petrik L.* (2013). Kňaz – kazateľ je súčasťou Božieho ľudu / Š. Paločko, Ľ. Petrik // Kazateľská činnosť ako integrálna súčasť novej evanjelizácie. Prešov [in Slovak].

28. *Nadolski B. – Brzozowski M.* (1983). Homilia / J. Walkusz // *Katolicka Encyklopedia*. Tom VI. Lublin [in Polish].

29. *Migut B.* (1983). Kazanie / J. Walkusz // *Katolicka Encyklopedia*. Tom VI. Lublin [in Polish].

30. *Šurab M.* (2004). Aby nás radi počúvali. Rétorika a teória komunikácie v službe homílie. Nitra [in Slovak].

31. *Petrik L.* (2014). Kerygma v homílii a zrod živej viery. Prešov [in Slovak].

32. *Petriková A.* (2019). Náboženský diskurz. Rečové stratégie a taktiky v homíliách. Prešov [in Slovak].

Стаття надійшла до редакції 28.12.2019 р

**Michail Glevaniak,**

Licentiate of Theology (LTh), ORCID 0000-0002-8439-0346,  
University Library of Prešov University (Slovakia)

**Michail Lučkaj's «Cerkovné Besedy» (1831): Sermon on Holy Communion in Last Supper. An Attempt of Presentation**

This study focuses on Michail Lučkaj, prominent Carpatho-Rusyn intellectual and church official of the Mukachevo eparchy. Besides his scientific activity, Lučkaj dedicated his time to pastoral activities in Uzhhorod and Italy. After seeing a lack of homiletic literature that could be instrumental in pastoral work in the Mukachevo and Prešov eparchies (present-day Slovakia) Lučkaj wrote a two-volume book entitled *Cerkovné Besedy*. The second volume can be found in the repository of the library at the University of Prešov in Prešov (Slovakia). Michail Lučkaj prepared sermons according to the Eastern Church's liturgical calendar. These sermons reflect author's vast philosophical, theological, and Biblical knowledge. A sermon we chose to analyse in the presented article has also a deep personal and existential dimension proving that Canon Lučkaj was a very spiritual man indeed.

*Keywords:* sermon, the Greek Catholic Church, pericope, homiletics, the Bible.